

Маємо сумний досвід: жоден будинок, який відвідував Т. Шевченко в 1859 р., не зберігся, а це були: приміщення “фотографії” І. Гудовського на вулиці Хрещатик, де поет сфотографувався; будинок київського священника Ю. Ботвиновського на провулку Георгіївському, будинок учителя І. Юркевича-Красовського на вулиці Ірининській, квартира друга юних літ Тараса І. Сошенка в парафіяльному будинку Стрітенської церкви.

На Пріорці зберігся куточок старого Києва, тут на горі Білецькій ще росте 400-літній дуб, який усі навколишні мешканці називають Тарасовим. Це також музей просто неба, Пріорка на Пріорці, де стоїть, звернена трьома вікнами на древній шлях, хата, у якій український поет знайшов собі притулок. Ця хата, на щастя, не зникла у круговерті років, служить новому, сучасному людяному потрактуванню образу національного поета.

Нині мешканці Пріорки, навіть ті, що вже давно переїхали до інших районів Києва, люблять приходити до Тарасової хати (так вони її

називають), особливо у дні пам’яті Шевченка, 9–10 березня та 22 травня. Тут пріорчани згадують свою молодість, минуле, співають прадідівські пісні і щиро, з молитвою, поминають Тараса його улюбленими стравами.

¹ *Закревський М.* Описание города Киева. — М., 1868.

² *Jak Jacek suchą stopą przeszedł przez Dniepr, niosąc alabastrową figurę Chwalebnej Dziewicy // Krynica.* — 2001. — S. 4–5.

³ *Свирида Р., Верговський С.* Давня київська хата // Народна творчість та етнографія. — 1982. — № 3.

⁴ *Крапівіна С.* Несколько слов о Т. Г. Шевченко // Русская иллюстрация. — 1875. — № 42. — С. 501–503.

⁵ Там само. — С. 502.

⁶ *Тарасенко М.* Несколько слов о Тарасе Шевченко. — К., 1931.

⁷ *Чалий М.* Жизнь и произведения Тараса Шевченко. — К., 1882. — С. 146.

⁸ *Лебединцев Ф.* Мимолетное мое знакомство с Т. Г. Шевченко и мои о нем воспоминания // Лебединцев Ф. Воспоминания о Тарасе Шевченко. — К., 1988. — С. 49.

⁹ *Чалий М.* Зазнач. праця. — С. 151.

¹⁰ *Крапівіна С.* Зазнач. праця. — С. 502.

In August 1859, upon coming to Kyiv, Ukrainian poet Taras Shevchenko has settled for fortnight in a small house in Kyiv suburb called Priorka. This house was preserved and the museum exhibition was arranged there. It was the last poet’s visit to Ukraine, he was 45, and on August 14 he left his native land forever. Visitors may become acquainted here with Kyiv atmosphere of the 19th century, it is reproduced in a 150-year old house, see a 400-year old oak tree under which the poet liked to have rest, get closer to the soul of Taras Shevchenko.

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР НАРОДНОЇ КУЛЬТУРИ “МУЗЕЙ ІВАНА ГОНЧАРА”

Михайло ГУЦЬ

Серед українських музеїв особливе місце посідає “Музей Івана Гончара”. Створив його, як свідчить назва, Іван Гончар (27.1.1911–18.6.1993) — феноменальний митець — скульптор, живописець, графік, мистецтвознавець, заслужений діяч мистецтв України (з 1960 року), лауреат Національної премії України ім. Тараса Шевченка (з 1989 р.), народний художник України (з 1990 р.).

Ідея створення музею виникла в Івана Макаровича під час Другої світової війни, яку він пройшов з боями як радянський офіцер.

Одного разу Іван Макарович побачив на обгорілій стіні спаленої хати дивом уцілілий портрет Т. Шевченка, прикрашений гаптова-

ним рушником, обгорілий край якого торкався землі. Його веселкових барв не потьмарили ні кіптява, ні дим.

Довго стояв, мов зачарований, перед понівеченою красою. І тоді дав собі клятву, що коли залишиться живий, то все своє життя присвятить збиранню, вивченню та звеличенню художньої спадщини свого народу, бо, міркував собі, зруйновані міста й села можна відбудувати, а мистецтва вже не відтвориш: воно єдине і неповторне.

Повернувшись додому, І. Гончар поставив собі за мету зібрати в рідному краї щонайкращі зразки мистецтва свого народу, дослідити й показати його людям. “Мій музей — це мета

Музей Івана Гончара

мого життя!” — говорив Іван Макарович і з великим ентузіазмом взявся до діла. “Отак, — зізнається він, — з року в рік я не їздив, не ходив, а літав від села до села чи міста, окрилений жадою пізнання української мистецької культури”. І збирав усе найкраще. Спочатку було дуже важко, бо не мав коштів на придбання цінних речей та їй відповідного приміщення для них не було. Але згодом у Києві на Печерську збудував невеличкий будинок, де й тримав подаровані або ж куплені речі. Найперше, як сам зізнається, відшукував скарби мистецької культури давніх часів, бо вони зникали скоріше.

1959 рік Іван Гончар називає знаменним у своєму житті, бо, як свідчать його щоденникові записи, це був рік створення основного фундаменту домашнього музею. “Це був початок нового творчого життя та моєї діяльності як етнографа, — згадує І. Гончар. — Це був рік, з якого почалася нова ера в моєму житті взагалі. В цьому ж році я звів усі свої експонати народного мистецтва та свою вже на той час велику бібліотеку і заклав початок домашнього музею, мета якого була відкрити очі якомога більшому

колу наших людей, особливо інтелігенції, на красу і багатство нашої народної культури”. Музей постійно збагачувався експонатами і згодом містив понад 15 тисяч одиниць, яким вже було дуже тісно. Чого тільки в цьому невеличкому домашньому музеї на два поверхи не було. У верхній частині його — вітальні — милували око ткані та вишивані рушники різних часів та різних мистецьких осередків, килими, де, як і на рушниках, зображений багатий рослинний і тваринний світ, переткані різнокольорові доріжки. Тут і мальовані олійними фарбами старовинні ікони, і портрети видатних українців, прикрашені рушниками, — Б. Хмельницького, І. Мазепи, П. Сагайдачного, Т. Шевченка, декілька козаків-Мамаїв з Полтавщини, народні картини, зображення простих робітників і селян; розмаїтий і яскравий національний одяг (понад 200 зразків) — різнокольорові свитки, киреї, вишиванки, плахти, пишно оздоблені гуцульські киптарі, сардаки, гачі (штани); різнобарвні крайки, стрічки — одяг для дівчат, парубків, молодиць, старших чоловіків і жінок з різних куточків України. Часто відвідувачі музею, захоплені кра-

сою вбрання, на пропозицію господаря одягались у національні строї і фотографувались.

Тут можна було побачити і мальовані кахлі із зображенням людей, тварин і рослин, і декоративні тарілки з розмаїтими узорами та сюжетами, розмальовані керамічні миски, куманці, горнятка-близнятка, глечики; витончено різьблені меблі, підсвічники, мальовані скрині, скляні та порцелянові вироби.

У декоративних тарілках — писанки з яскравими узорами, своєрідними живописними мініатюрами з багатою символікою, що сягає сивої давнини і в мистецькій формі передає

В експозиції хатнього музею Івана Гончара.

красу й велич світу, який оточує нас. Особливо вабили зір гуцульські писанки з геометричним орнаментом, гармонійно поєднаним із рослинно-квітковим ("ружі", "зірки"), у яких домінувала жовтогаряча гама, як і в гуцульській вишивці, зокрема космацькій. Як відомо, українське писанкове мистецтво унікальне у світі, тому не дарма воно таке популярне. Наприклад, у найбільшому музеї світу у Вінніпезі експонується понад 8 тисяч українських писанок, а в місті Вегревіл (теж у Канаді) височить пам'ятник писанці, як і в Коломиї (разом із музеєм писанки) на Івано-Франківщині.

У хаті-музеї були й народні музичні інструменти України (кобза, бандура), військова зброя, козацькі люльки, а також прекрасні художні картини самого І. Гончара (він їх створив близько тисячі) на побутові теми — "Хлопець та дівчина на гулянні", "Дівчина біля криниці", "Жінка за роботою", "Парубоцька рада на колодках", ціла серія живописних історико-етнографічних робіт — "Весілля в Україні", краєвидів — "Мальовнича Україна", розмаїті народні типажі в місцевому вбранні з різних теренів України.

У відвідувачів музею складалося враження, що тут була вся Україна з її історією та культурою. Все тут дихало, співало, веселково вигравало яскравими барвами, гріло душі відвідувачів, свідчило про високий мистецький смак українського народу, його хист, мудрість, кмітливість, поетичність і працьовитість.

Душею ж хати-музею, звичайно, був І. Гончар, людина зі світлим розумом, прекрасним серцем, закохана у свій народ та його культуру. А "народна культура, — говорив Іван Макарович відвідувачам, — як вічне дерево, де гілки не можуть без стовбура й кореня. І в рисунках, і в різьбленні, і в картинах та килимах — не тільки краса ниток, ліній, форм, — там закодоване народне світорозуміння, там його етика і мораль, біль і надія".

На першому поверсі хати-музею — майстерня І. Гончара. Тут, поряд з іншими експонатами, прекрасні скульптурні твори Івана Макаровича (їх він виліпив близько 400), які вражали глядачів тонким моделюванням м'якого ліплення, де все гідне уваги — і обличчя, і руки, і вбрання, композиційна гармонія і внутрішня енергія, що пульсує у творах митця. Представлена ціла галерея діячів української

Фрагмент експозиції хатнього музею.

історії — М. Кривоноса, І. Гонти, М. Залізняка, У. Кармалюка, С. Наливайка, І. Сірка; культури — Г. Сковороди, І. Котляревського, Т. Шевченка (різного віку), І. Франка, Лесі Українки, І. Нечуя-Левицького, М. Старицького, М. Коцюбинського, М. Лисенка, К. Стеценка, Б. Гмирі, П. Майбороди, О. Гончара, А. Малишка, В. Сосюри, К. Білокур, П. Гончара, Н. Матвієнко, Є. Адамцевича (зберіг нам унікальну мелодію “Запорозького маршу”); науки — М. Драгоманова, І. Дзюби; звичайних робітників, селян (Дідпасічник, Мати, Хлібороб, Парубок, Дівчина у світі та хустці...). Дві скульптури — “Гранатомет” і “З поля бою” (“Побратими”) — враження від пережитого під час Другої світової війни, позначені глибоким психологізмом, освітлені мудрістю автора та зігріті теплом його щедрого серця.

За браком місця в приміщенні деякі скульптури І. Гончар розмістив надворі, у своїй невеличкій садбі, де навесні, влітку і восени буйно цвіли квіти та кущі калини.

Хата-музей І. Гончара стала своєрідною академією. Вчений-екскурсовод Іван Макаро-

вич своїм запальним словом умів захопити відвідувачів музею (а їх було ой як багато, з 50-ти країн світу, бо слава про музей Гончара розійшлася чи не по всіх континентах), розкрити їм очі на Україну, її історію та багату й самобутню культуру.

“Дорогі і шановні гості! — звертався він до присутніх. — Ось перед Вами чарівна душа нашого великого і стародавнього українського народу. Його думи, його поезія, його хист, його віковичний дух зафіксовані в одних неоцінених скарбах, які Ви бачите перед собою. У цих невеличких затишних світлицях Ви відчуєте широкі простори нашої рідної Батьківщини, відчуєте духмяність і чарівність стародавньої полянської землі Київщини і Волині, екзотичної Гуцульщини і мальовничої Полтавщини, красу Слобідської України, Поділля, багатобарвної Чернігівщини. Тут Ви відчуєте дух козацької волі, що буяла в розлогих степах України. Тут Ви відчуєте глибину віків нашої славної історії”.

Він розповідав про унікальні на весь світ українські думи, про пісні та народний одяг. “Достоту все, що ви бачите перед собою, — звертає увагу Іван Макарович відвідувачів на музейні експонати, — вишивані і ткані рушники, скатерки, картини, образи, мальоване гончарство, вбрання, усе це та сама чарівна поезія нашої пісні, нашої думи, заспівана розмаїтими засобами, засобами вишивки, ткацтва, малярства, гончарства тощо. Тут все милує і чарує зір, усе співає по-своєму, співає своїми барвами, колоритом, формами. Оце й радість людської душі. Ця радість супроводжувала людину завжди, допомагала їй жити і працювати, додавала сил перетерпіти лиху годину громадського та особистого горя, вчила надіятись і вірити, тішити в погожі дні. Оце і є саме життя народу. В наших глибоко щирих і зворушливих піснях, думках, казках, приказках, рушниках і картинах, як і у всіх формах народної творчості, можна прочитати всю історію віковичного життя українського народу, його долю, вдачу, характер”.

Не обминав лектор і мовного питання, яке в Україні завжди було гострим і актуальним, бо мова, говорив він, “є тим ґрунтом, на якому виросла вся наша культура, наше національне дерево життя”.

Відвідувачі хати-музею з цікавістю всотували кожне слово лектора, а потім записували

свої думки від побаченого та почутого у велику “Книгу вражень” (у І. Гончара — “Книга вражень”). Таких “Книг” — 12) різними мовами — англійською, французькою, російською, польською, чеською, голландською, грузинською, вірменською, білоруською, латвійською, угорською, японською та багатьма іншими. Відвідувачі якнайтепліше та якнайщиріше дякували господареві за його титанічну працю на ниві народознавства, за ту насолоду, яку вони отримали від мистецьких творів, від його розповіді.

Музей І. Гончара став вогнищем відродження і пропаганди української народної культури. Тут навчалися вишивати, розписувати писанки (Іван Макарович ще в дитинстві опановував це мистецтво). І хоча писанка, як стверджують дослідники, сягає глибини століть, та ми сприймаємо більше ту, яка пов’язана з великим християнським святом — Великоднем, що, за різними свідченнями, з’явилося тоді, коли Марія Магдалина прийшла до Пилата й сказала, що Ісус Христос воскрес і на знак цього подарувала йому яйце.

В оселі Івана Макаровича формувалися вагати колядників і щедрівників, які йшли вулицями

столиці з піснями, а також відвідували домівки киян, вітаючи їх з Різдвяними святами та Новим роком. Заходили з колядками, щедрівками й найкращими побажаннями до І. Гончара під час зимових свят. Нерідкими гостями Івана Макаровича були такі мистецькі гурти, як фольклорно-етнографічний ансамбль “Веснянка” Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка, мандрівний хор “Жайворонок” та етнографічний хор “Гомін”, натхненником створення якого був І. Гончар. Ці фольклорні гурти в народних строях ставали наче живими експонатами хати-музею, доповнювали мистецьку господу І. Гончара свіжими барвами народного одягу.

На великі свята — Різдвяні та новорічні — у хаті-музеї І. Гончара збирались близькі йому по духу люди, серед яких були такі відомі поетати, як І. Дзюба, І. та Н. Світличні, Л. Яценко, Л. Орел, В. Данилейко, Т. Цимбал, Н. Поклад, А. Горська, В. Зарецький, Л. Семикіна, Г. Зубченко, Г. Севрук, В. та Є. Чердніченки, М. Литвин, С. Щербак та ін. Це були своєрідні літературно-мистецькі вечори.

І. Гончар за роботою над пам'ятником Катерині Білокур.

Іван Макарович збагатив свій музей і рідкісними виданнями українських книжок з історії та географії України, художньої літератури, архітектури, живопису й графіки, української мови... Тут і церковна література — всього приблизно три тисячі книжок. А ще на особливу увагу заслуговує унікальний 18-томний історико-етнографічний альбом “Україна та Українці” (19-й том незавершений), який створив І. Гончар, поклавши в його основу документальні матеріали — пейзажі, світлини людей у народному одязі, малюнки народних виробів, вишивання і ткацтва, пам’яток архітектури тощо. Про це він розповідав і децю показував тільки близьким людям. А про те, що І. Гончар написав чимало задушевних поезій, нарисів і спогадів, знало ще вужче коло. Вони теж зберігалися в хаті-музеї.

За ініціативою І. Гончара та першого мозаїста в Україні С. Кириченка було створено Товариство охорони пам’яток архітектури та побуту. За допомогою Товариства та музею І. Гончара з’явилися етнографічні музеї просто неба в Києві, Львові, Ужгороді та в інших містах України.

Коли у 1972 році в Україні посилилась реакція, коли були арешти інакодумців, а з бібліотек вилучалась “застаріла література” і не допускались до публікації твори небажаних владі авторів, І. Гончару пришили ярлик “український буржуазний націоналіст” і наказали закрити музей. Довгі роки лише друзі Івана Макаровича відвідували його, і то під пильним оком КДБ. Тільки в час демократизації суспільства знову запрацював музей Івана Гончара, а в 1988 році було влаштовано його першу велику персональну виставку.

18 червня 1993 року Іван Макарович Гончар відійшов у вічність. У вересні того ж року на основі його приватної колекції народного мистецтва, творчої спадщини та меморіальної бібліотеки у столиці України було засновано Державний музей І. Гончара, який з 1999 року реорганізований в Український центр народної культури “Музей Івана Гончара” (розташований на Печерську в приміщенні архітектурної пам’ятки середини XVIII ст., садибі колишнього військового генерал-губернатора). Фонди музею І. Гончара нараховують нині понад 20 тис. експонатів з різних епох, куди входять і мистецькі твори (графіка, живопис, скульп-

тура) самого І. Гончара (їх нараховується приблизно півтори тисячі!), і його меморіальна бібліотека та архів. Музей очолює син Івана Гончара, художник Петро Гончар. З 2004 року тут працює постійна експозиція. У музеї проходять щорічні Гончарівські читання, студії та семінари з різних видів народного мистецтва, співають кобзарі, лірники, етнографічний хор “Гомін” під керівництвом Л. Яценка.

Музей організовує мистецькі виставки в Україні та за кордоном, видає книжки, зокрема каталоги, буклети. В 2006 р. він опублікував у Києві дуже цікаву і потрібну книжку “Україна та Українці” (вибрані аркуші) (“Історико-етнографічний мистецький альбом Івана Гончара”), а на початку 2007 року вийшли у світ довгоочікувані спогади про Івана Гончара (готувалися майже десять років), а згодом — “Україна та Українці” (Буковина й Галичина).

До цієї науково-мистецької, фундаментальної, щедро ілюстрованої 576-сторінкової книжки великого формату ввійшло 108 спогадів сучасників Івана Гончара, зігрітих великою любов’ю їх авторів до Світоча України — Івана Гончара. Тут уміщена автобіографія Івана Гончара, основні дати життя і творчості, слово від упорядника Ігоря Пошивайла та його ж стаття (замість післямови), “Справа Гончара живе”, слово від художника Ніни Денисової. Передне слово до книжки написав син Івана Гончара, директор його музею Петро Гончар.

Цінними у книжці є й Додатки — Бібліографія публікацій Івана Гончара, про Івана Гончара, його збірку та заснований ним музей (1945—2006), а також видання Музею Івана Гончара (1994—2006) та стислі відомості про авторів збірника. Тут подані і деякі матеріали англійською мовою: Іван Гончар — Книга спогадів про Івана Макаровича Гончара. Резюме, Передне слово Петра Гончара, Іван Макарович Гончар. Автобіографія, Із “Книги вражень” Музею Івана Гончара (1962—1988), Іван Гончар: Героїчне життя (І. Історичне підґрунтя; ІІ. Заснування приватного Музею Івана Гончара; ІІІ. Державний музей Івана Гончара сьогодні) Ігоря Пошивайла.

Вміщені в книжці, ці спогади, як слушно зазначено в анотації видання, “під різними кутами зору створюють словесний образ Подвижника, відтворюють ту епоху і середовище, в яких він жив, діяв, творив. Ця легендарна

людина у несприятливих суспільно-політичних умовах, під постійним наглядом радянських спецслужб створила унікальний український простір, у якому завжди знаходилося належне місце артефактам-експонатам і живим людям-відвідувачам. Саме там, на Печерських пагорбах, у скромній оселі-робітні-музеї гартувався притлумлений століттями Український Дух, а її ясночолій господар поставав Шевченківським “апостолом правди”, провісником нової української доби”.

Названа книжка спогадів — явище в культурному житті України. Це величний духовний пам’ятник Великому Українцеві, ім’я якого золотими літерами викарбуване на скрижальях нашої історії.

1. Видатні діячі України минулих століть. Серія “Золоті імена України”. — К., 2001.
2. Гончар Іван: Альбом / Упор. та автор вступ. статті Богданович Г. — К., 1971.
3. Гончар Іван: Каталог виставки творів / Упор. та автор вступ. статті Іваненко Ю. — К., 1987.
4. Гончар І. Оберігати перлини народного генія // Народна творчість та етнографія. — 1989. — № 3.
5. Гончар І. Спогади // Пам’ятки України. — 1991. — № 3. — Червень.
6. Дубиківська Л. Подвижник з великої літери // Культура і життя. — 2003. — № 15. — 11 червня.
7. Заливаха П. І тернами устелена дорога... // Культура і життя. — 1993. — № 26–27. — 26 червня.
8. Іван Гончар: Це душа народу // Козацька Рада. — 2004. — № 2 (5). — травень.
9. Іван Гончар (Спогади про І. М. Гончара). — К., 2007.
10. Качкан В. Ключ до скарбів // Жовтень. — 1989. — № 1.
11. Кагарлицький М. Зотчий скарбів нетлінних // Дніпро. — 1991. — № 3.
12. Коцюбинська М. До 90-річчя лицаря України // Жива вода. — 2001. — № 2. — лютий;
13. Кривенко Г., Гончар П. “Я хочу, щоб цінності мого народу були збережені” // Молодь України. — 2003. — № 130. — 16 жовтня.

14. Лівень А. Біля цілющого джерела // Ранок. — 1965. — № 1.
15. Меморіальна бібліотека Івана Гончара: Каталог виставки / Упор. та автор передмови Василь Гончарук. — К., 1998.
16. Мищенко К. “Гомін” Яценка // Без цензури. — 2003. — № 17. — 6 червня.
17. “Моя хата стала ніби образом України” // Патріот України. — 2001. — № 4. — 7 березня;
18. Музиченко Я. Нива, яку почав жати Іван Гончар, усе ще широка // Слово Просвіти. — 2001. — № 3.
19. Музей Івана Гончара: Буклет. — К., 1997.
20. Орел Л. У храмі мистецтва Івана Гончара // Народна творчість та етнографія. — 1993. — № 5–6;
21. Поклад Н. Іван Гончар: “Я ніколи не думав про славу...” // Київ. — 1988. — № 5;
22. Пошивайло І. Нетлінна скарбниця // Українська культура. — 2000. — № 1.
23. Пошивайло-Марченко Т. Звитяга одного життя: Музей Івана Гончара на охороні національних святинь // Народне мистецтво. — 2000. — № 1–2.
24. Рутковська О. Дім, з якого видно всю Україну // Культура і життя. — 2006. — № 6. — 8 лютого.
25. Селівачов М. Іван Гончар у 1960–1970-х роках // Ант. — 2006. — № 16–18.
26. Серія “Культурна спадщина українців” зі збірки УЦНК “Музей Івана Гончара” — набори листівок: “Українська народна ікона”, “Українська народна картина”, “Давні українські листівки”, “Українське народне ткання”, “Українське народне вишиття” / Упор. І. Пошивайло. — К., 2004–2005.
27. Сікорський М. Натхненний творчістю народу // Київ. — 2003. — № 5.
28. Україна та Українці (вибрані аркуші) // Історико-етнографічний мистецький альбом Івана Гончара / Упор. І. Пошивайло. — К., 2006.
29. Фільм “Соната про художника” (Укркінохроніка, реж. В. Шкурін). — К., 1966.
30. Чередниченко Д. Це було ще вдосвіта // Жива вода. — 2001. — № 2. — лютий.
31. Ясеновський В. Вічні радощі, вічні болі // Сільські обрії. — 1991. — № 1.
32. Яценко Л. Герой українського Відродження // Українська газета. — 2001. — № 7–5 квітня.

The article is dedicated to research of Ukrainian Center of National Culture Ivan Honchar Museum. The author of the article describes the history of this monument and gives detailed description of the stuff of the museum. Also the author focuses on folklore activity of the museum.